

Nye trækfugle-rastpladser ved Limfjordstangerne

Af

NIELS JØRGEN TORTZEN

(With a Summary in English: Some new roostplaces for migratory birds at the Limfjord, Northwest Jutland.)

Trækgæster nordfra blandt vade- og andefugle finder i disse år stadig færre steder at hvile og søge føde under farten gennem Danmark forår og efterår, eftersom udtørings- og reguleringsarbejder når frem til de sidste våde og uberørte naturområder. Men i midten af 1950-erne har den danske stats vandbygningsvæsen skabt nye rastpladser ved den jyske vestkyst. Gennem dæmningsarbejder bag Limfjordstangerne har vandbygningsvæsnet skaffet titusinder og atter titusinder af specielt arktiske trækfugle fortrinlige områder for fødesøgning og ophold under deres lange rejser til og fra middelhavslandene og Afrika.

Den jyske vestkyst har – kort sagt – i løbet af de sidste 10 år fået tre helt nye „fjorde“.

Fjordene bag Limfjordstangerne er det bedste bevis for, at B. BEJER-PETERSEN og L. FERDINAND har ret, når de går ind for skabelsen af „kunstige“ ynglepladser (og man kan tilføje: rastpladser) for fuglene. I „Feltornitologen“ nr. 3, 1963, foreslog BEJER-PETERSEN, at man burde søge at bruge sin indflydelse til at søge sådanne (inddæmmede) arealer oprettet ved fremtidige landvindinger fra havet. Ældre og mere kendte eksempler er Bygholms vejle og det inddæmmede areal på Amager.

Områderne er udmærkede „kunstige“ ynglesteder for nogle arter, men de har dog formentlig størst værdi som fristeder for trækfuglene. På baggrund af de oplysninger, der her skal gives om antallet af

rastende trækfugle fra Limfjordstangernes søer, forekommer det mig, at man burde sørge for, at de tre søer blev optaget på det kort (trykt i Dansk Vildtforskning 1964/65 s. 7), som angiver de steder, der ud fra international betragtning anses for at være særligt værdifulde som rasteplasser for trækkende vade- og andefugle. I forvejen er en række vestjyske fjorde eller dele af dem som Ringkøbing, Stadil og Nissum, medtaget. Områderne indgår i „International Wildfowl Research Bureau“'s fortegnelse over de områder, man anser det for påkrævet at bevare på træk-ruterne ned gennem Europa.

Heldigvis er nogen indsats for de nye områder ikke nødvendig. Vandbygningsvæsnet ønsker nemlig selv, at de tre nye vestjyske fjorde, det har skabt, skal bevares som de er, uden vandstandssænkninger, men gerne mere tilgroet med tagrør end i øjeblikket. De skulle altså efterhånden komme til at ligne de naturlige vestjyske fjorde som Nissum og Stadil.

DEN HISTORISKE BAGGRUND

Alt dette har en historisk baggrund som her kort skal ridses op for at lette forståelsen:

Igennem 125 år er der blevet udført digearbejder på Limfjordstangerne, efter at havet i 1825 havde skabt en (senere atter lukket) kanal ved Agger og i 1862 en kanal ved Thyborøn – et gennembrud,

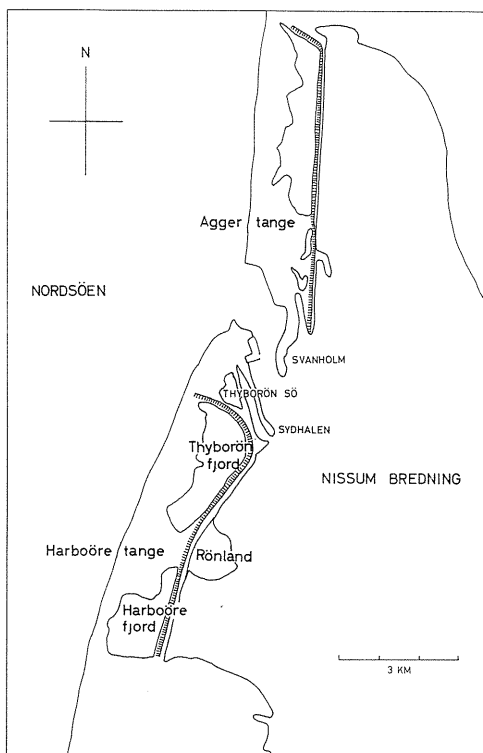

Fig. 1. Kort over limfjordstangerne.

Fig. 1. Map of the area.

som forøvrigt fra starten gik vest-øst gennem tangen, men som i dag, på grund af strømmens kraft, er ændret næsten til nord-syd.

Ved stormfloden i 1872 var Thyborøn, hvis forgænger Røn by i dag ligger ude i Vesterhavet, truet så evakuering var planlagt.

I 1937 nedsattes en kommission for at undersøge spørgsmålet om sikring af Limfjordstangerne og Thyborøn kanal og havn, og betænkning blev afgivet i 1942. I årene 1949–57 er betænkningens hovedpunkter, bl.a. opførelsen af dæmninger bag tangerne, ført næsten fuldstændigt ud i livet. Der mangler dog forbindelses-dæmningen fra Thyborøn til Svaneholm, Aggertangens sydligste punkt. Det ser ud til, at denne del af projektet nu vil blive forelået opgivet.

Den ca. 10 km lange dæmning mellem Harboøre og Thyborøn blev skabt ved hjælp af sandsugere i tiden fra omkring 1951 til 1953. Vejen, som går på østsiden af dæmningen, blev færdig i 1954, og jernbanen, som følger kronen så at sige hele vejen til kirkebyen, kunne åbnes i 1955. Den 7 km lange dæmning ved Aggertangen opbyggedes i 1952–54. Dæmningen er godt 5 meter høj og ca. 100 meter bred i dagligvandslinje, i bunden op til 150 meter. Oplysningerne er givet af ingeniør SVEND THORN, der leder vandbygningsvæsnets ingeniørkontor i Thyborøn.

Ideen i bygningen af dæmningerne – som er gennemprøvet i hollandske forsøgsbassiner, og som til dato har virket som beregnet – er den, at de skal sikre mod et fuldstændig gennembrud til Limfjorden, hvis den gamle tange med dens havdige skulle bryde sammen under vandpresset. (Der skal dog en meget usædvanlig kombination af stadigt skiftende nordvest- og sydvestvind til, før der kan ske en så stor opstuvning af vand, at der bliver fare herfor. Mindre gennembrud skete dog under stormen 1. november 1965 ifølge bladmeddelelser og et større 17. februar 1962).

OMRÅDERNE I DAG

Den største af søerne, og muligvis den, der rummer det rigeste fugleliv, da det er den mest lavvandede, er den nordligste, ved Aggertangen. I denne artikel er det dog de to andre søer, der skal omtales, de to ud for Harboøretangen. Da de er lige så meget fjorde som f. eks. den sydlige nabo Stadil fjord, har jeg tilladt mig at give dem navnene Harboøre fjord (den sydlige) og Thyborøn fjord (den nordlige). Tilsammen er deres mudrede bredder på mellem 10 og 15 kilometer – alt efter vandstanden.

Man har plantet tagrør i et 10 meter bredt bælte fra Agger til Harboøre, og i Harboøre fjord har rørene bredt sig, mens de i Thyborøn fjord ikke har slået rod,

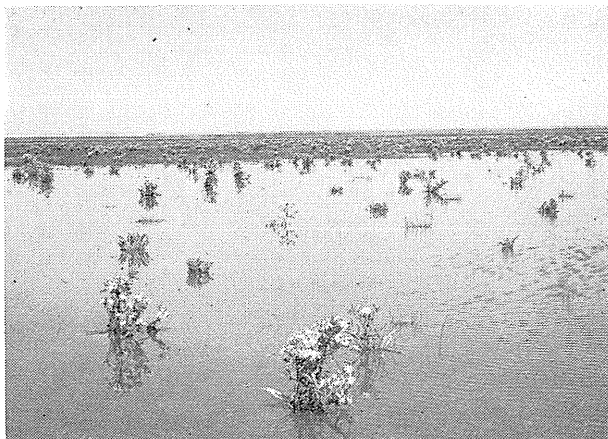

Fig. 2. Sydøsthjørnet af Harboøre fjord med Strandasters (*Aster tripolium*), august 1965. (for. fot.)

Fig. 2. Southeastern part of Harboøre Fjord with *Aster tripolium*.

fordi saltkoncentrationen var for stor. Der vil ikke blive skåret rør her som ved andre vestjydske fjorde. Tanken er, at rørskoven skal brede sig mest muligt. Det er ikke for at lokke Rørdrummen (*Botaurus stellaris*) til, men for at rørene, i tilfælde af digegennembrud, af havet skal blive kastet op på dæmningen og her virke som en dæmper på bølgerne.

Tagrørene forekommer også naturligt i området og har længst i syd bredt sig, så her er en op til 2 meter høj rørskovsbræmme. Teoretisk vil rørene kunne komme til at dække så at sige alle søområderne, idet de kan vokse ud til 1 meter vand, og vandstanden i området er under 1 meter.

Undtaget er dog en enkelt fyldgrav i Thyborøn fjord op mod tværdiget. De gamle fyldgrave, fra hvilke sandet til havdiget er taget, ligger endnu på tangen langs den gamle vestkystvej. De har altid, ligesom fyldgrave andre steder ved vestkystens diger, været søgt af enkelte vade- og andefuglearter. Som rasteplasser er de dog ubetydelige imod de milevide, flade mudderbredder med deres dynd, dannet af alger, der udgør „fjordene“'s kyster.

De tre fjorde bag Limfjordstangerne er, lige som den syd for Harboøre liggende

Ferring sø, dansk søterritorium. Der må derfor frit drives havjagt fra pram, og det kan lade sig gøre, idet vandbygningsvæsenet har sikret fri adgang til vandet i alle søområderne, da man udlejede kystjagten til jagtforeningerne.

Vandet i de to fjorde bevæger sig fra brak- til havvand. Saltkoncentrationen er fra 5 til 15 promille (Vesterhavet: 35 promille); man må her gøre sig klart, at dæmningen ikke er vandtæt, da den er af sand. Desuden er der sluser til Limfjorden. Om sommeren er vandet betydeligt saltere end om vinteren, fordi fordampningen i den varme tid er større end i den kolde. Der er ferskest sydligst i Harboøre fjord – men dog salt nok til, at strandastererne (*Aster tripolium*), som kræver en vis saltkoncentration, breder sig her, hvor der er et kloakudløb.

Vandstandsvariationerne er meget store. I sensommeren kan man komme ud for, at 2/3 af Thyborøn og store dele af Harboøre fjord er udtørret. En kraftig augustregn kan dog f. eks. hurtigt gøre søerne større påny. Både nedbør og fordampning spiller en stor rolle i de lavvandede områder, og nordenvind kan sætte vandet 30–40 cm op i den sydlige del af søerne. Fjordene må forekomme f. eks. vadefuglene mere

Fig. 3. Thyborøn by rykker frem. Mosen, hvor Svaleklire (*Tringa ochropus*) og Brushane (*Philomachus pugnax*) har holdt til, er under opfyldning. (forf. fot.)

Fig. 3. Swampy area at Thyborøn.

tiltrækkende om efteråret end om foråret, fordi mudderbankerne er meget mere udbrede efter end før sommeren.

Dæmningsanlægget betød, at den gamle fjordkyst med kraftigt enggræs og lave forstrande er afløst mod søerne af klæg, mod Limfjorden af hvide sandstrande.

Det er tydeligvis de ferskeste dele af vandområderne, der samler de største flokke af vadefugle i træktiderne. Sydøsthjørnet af Harboøre fjord er således det

mest besøgte sammen med det lille vandområde, som ligger mellem jernbanedæmningen og Thyborøn by, og som kan benævnes Thyborøn sø. Nærmest den ligger en ældre strandasters-mose, som især har været tilholdssted for Brushane (*Philomachus pugnax*) og Svaleklire (*Tringa ochropus*), men som nu vil forsvinde, idet den i 1964/65 er begyndt af blive fyldt op med grus for udvidelse af Thyborøn – byens eneste mulighed i øjeblikket for at få ny byggejord.

FUGLELIVET

Det skal straks bemærkes, at jeg først er blevet opmærksom på fuglelivet ved Limfjordstangerne i 1962 og derfor ikke kender forholdene før dæmningsarbejderne indledtes, men de må formodes at have været som ved Limfjordens øvrige, sandede kyster.

På de mudrede bredder har jeg på augustdage talt op til 4–5000 rastende vadefugle, på april dage 5–700. Af de ca. 100 fuglearter, jeg på 25 iagttagelsesdage i april, august og september 1962–65 har set i området, har mindst 60 været trækfugter, kun højst 40 ynglefugle. 26 vadefugle- og 15 ande- og gåsarter er iagttaget.

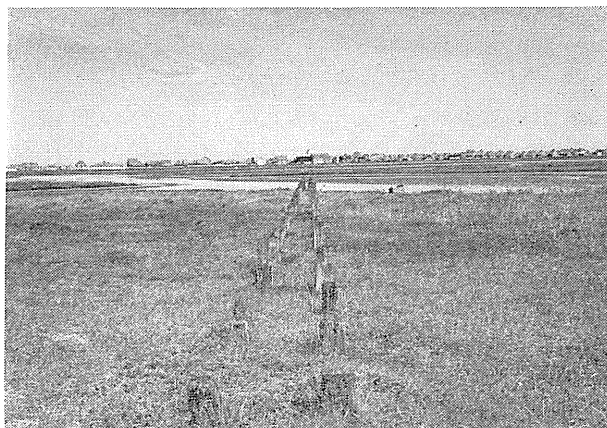
Trækfugterne.

For at give en antydning af, i hvilket omfang trækfuglene benytter områderne ved dæmningen Harboøre–Thyborøn, skal her opgives det største antal af de enkelte arter, der er noteret. Der kan kun blive tale om antydninger, fordi iagttagelsesperioderne ikke dækker træktiderne helt. Og de har kun givet mulighed for et skøn over yngleforekomsterne.

Iagttagelsesperioderne har været: 13.–18. august 1962, 22.–25. april 1963, 15.–18. august 1963, 14.–19. april 1964, 15.–17. september 1964 og 11.–14. august 1965. (Forårs iagttagelser nævnes først):

Fig. 4. Pælene fra den første landingsbro ved dæmningsarbejderne fører nu fra sydøst op til Thyborøn sø. (forf. fot.)

Fig. 4. Roost places southeast of Thyborøn.

STRANDSKADE (*Haematopus ostralegus*): 13.–14. august 1965 to gange en halv snes trækkende over. Sydhalen syd for havnen synes at lede bl.a. dette træk. 15. april 1964: en albino ved Thyborøn sø; den lignede en miniature-stork med klart rødt næb, falmetrøde ben, hvid forkrop helt til midt på vingen; efter nogle sorte pletter sort til vingspidserne. Endnu 16. april sås den.

VIBE (*Vanellus vanellus*): 13. august 1965 120 på tangen.

STRANDHJEJLE (*Squatarola squatarola*): 13. august 1965 ca. 20 ialt ved søkysterne.

HJEJLE, SYDLIG (*Pluvialis apricaria apricaria*): 16. august 1962 40 på mark ved Harboøre.

HJEJLE, NORDLIG (*Pluvialis apricaria altifrons*): 22. april 1963 60–80 på Stavsholm ved Harboøre; 24. april 40 ved Harboøre fjord. 15. august 1963 mellem 200 og 300 ved Harboøre. 11. august 1965 ca. 30 trækkende ved Harboøre fjord.

STOR PRÆSTEKRAVE (*Charadrius hiaticula*): I august 100–150 i Harboøre fjord.

HVIDBRYSTET PRÆSTEKRAVE (*Charadrius alexandrinus*): I august (f. eks. 16. aug. 1963) op til 30 i Harboøre fjord, formentlig dog lokal yngel, da der ved Sydhalen i april er iagttaget mindst 3–4 par.

STOR REGNSPOVE (*Numenius arquata*): Regelmæssigt på dagtræk april og august. F. eks. 18. august 1962 ved dæmningen 30.

LILLE REGNSPOVE (*Numenius phaeopus*): 16. april 64 ved Thyborøn sø 1. 13. august 1965 trækkende over Sydhalen 12+3.

LILLE KOBBERSNEPPE (*Limosa lapponica*): 16. april 1964 i Harboøre fjord 12–14. 17. august 1963 samme sted 70.

SORTKLIRE (*Tringa erythropus*): 16. august 1962 i Thyborøn fjord 2.

RØDBEN (*Tringa totanus*): 16. august 1963 ved Harboøre fjord ca. 100.

HVIDKLIRE (*Tringa nebularia*): Ofte enkeltvis i fyldgravene ved havdiget eller ved Harboøre fjord, således henholdsvis 4 den 13. august 1962 og 7 den 16. august 1963.

SVALEKLIRE (*Tringa ochropus*): 15. august 1963 ved Thyborøn-mosen mindst 20. Ses enkeltvis i fyldgravene ved havdiget i august.

MUDDERKLIRE (*Actitis hypoleucos*): 19. april 1964 enkelte ved Thyborøn sø. 16. august 1963 i fyldgrave ved kysten af tangen 9.

STENVENDER (*Arenaria interpres*): 16. august 1963 ca. 100 i Harboøre fjord.

DOBBELTBEEKKASIN (*Capella gallinago*): 15. august 1963 30 ved Thyborøn sø, samme dag 1962 15 ved Harboøre fjord.

SANDLØBER (*Crocethia alba*): 13. august 1962 mindst 30–40 ved Harboøre fjord. 16. september 1964 55–60 ved Sydhalen.

ISLANDSK RYLE (*Calidris canutus*): 24. april 1963 2 ved Sydhalen. 13. og 18. august 1962 50–55 i Harboøre fjord. 17. august 1963 mellem 100 og 200 samme sted.

DVÆRGRYLE (*Calidris minuta*): 17. august 1963 mindst 30 i Thyborøn fjord. Den 13. august 1965 ca. 10 i Harboøre fjord.

TEMMINCKSRYLE (*Calidris temminckii*): 16. august 1963 ved Harboøre fjord 3–4, 15. september 1964 samme sted og ved Limfjords-kysten 5.

ALMINDELIG RYLE (*Calidris alpina*): 16. april 1964 ca. 500 i området. 17. august 1963 mindst 3–4000 i Harboøre fjord.

KRUMNÆBBET RYLE (*Calidris ferrugineus*): 14. august 1965 i Harboøre fjord 10, i Thyborøn sø 5.

BRUSHANE (*Philomachus pugnax*): 17. august 1963 mindst 100 i Harboøre fjord. 13. august 1965 godt 50 samme sted.

ODINSHANE (*Phalaropus lobatus*): 18. august 1962 i Harboøre fjord 1 ungfugl, kunne iagttages på 6–8 meters afstand. 16. august 1963 samme sted 9 i vinterdragt, åbenbart 2 udvoksede og 7 unger. 17. august 1963: endnu 2 på stedet. I følge CHRISTENSEN (1956) skulle der dette år være tale om en „invasionspræget“ optræden.

Som strejfgæster blandt mågefuglene kan nævnes: SILDEMÅGE (*Larus fuscus*): 13. august 1965 ved Thyborøn sø 1.

SVARTBAG (*Larus marinus*): 1 august 1965 ved Thyborøn sø og fjord ialt ca. 35.

DVÆRGMÅGE (*Larus minutus*): 16.–17. august 1963 ved Harboøre fjord 1 ungfugl.

SORTTERNE (*Childonia niger*): 17. august 1963 Harboøre fjord 2 i vinterdragt.

Andefugle-trækgæster:

SANGSVANE (*Cygnus cygnus*): 23. april 1963 i fyldgrav syd for Thyborøn ca. 60.

KNOPSVANE (*Cygnus olor*): 1 april op til 80 i Thyborøn fjord.

KORTNÆBBET GÅS (*Anser fabalis brachyrhynchus*): 23. april 1963 100–125 på Rønland. 14.–19. april 1964 godt 150 samme sted. En iagttagelse 15. september 1964 på Rønland af ca. 70 gæs drejede sig muligvis også om denne art. Her er altså tale om et nyt raststed ved den jyske vestkyst for Kortnæbbet Gås.

GRAVAND (*Tadorna tadorna*): Ialt ca. 500 i området den 12. august 1965.

GRÅAND (*Anas platyrhynchos*): 13. august 1962 ca. 100 i Harboøre fjord, noget lignende 16. august 1963.

ATLINGAND (*Anas querquedula*): 15. april 1964 ved Thyborøn sø 7.

KRIKAND (*Anas crecca*): 13. august 1962 ca. 100 i Harboøre fjord.

SPIDSAND (*Anas acuta*): 12–15 af arten, iagttaget i Harboøre fjord op til Rønland 15. april 1964, var formentlig trækgæster.

PIBEAND (*Anas penelope*): 16. april 1964 mellem 100 og 200 på samme sted som ovennævnte.

Som vintergæster er iagttaget Bjergand (*Aythya marila*), 3 ved Sydhalen 24. april 1963, og Hvinand (*Bucephala clangula*) ca. 15 i Harboøre fjord ved Rønland 15. april 1964.

På kysten af Sydhalen er fundet døde fugle af følgende arter: Taffeland (*Aythya ferina*), Troldand (*Aythya fuligula*), Ederfugl (*Sometaria mollissima*), Sortand (*Melanitta nigra*), Fløjsand (*Melanitta fusca*) og Blishøne (*Fulica atra*).

Af øvrige strejf- og trækgæster kan nævnes 1 Skarv (*Phalacrocorax carbo*) september 1964 ved Thyborøn havn. Enkelte Fiskehejrer (*Ardea cinerea*), især i august, og 15. august 1962 ved fyldgrav nær Harboøre: 1 Stork (*Ciconia ciconia*).

Rovfugletrækket forekommer at være meget lille. 14. april 1964 sås 2 Loddenbenet Musvåge (*Buteo lagopus*) på dæmningen ved Harboøre, og i april–september er iagttaget 1 af hver af følgende arter: Spurvehøg (*Accipiter nisus*), Vandrefalk (*Falco peregrinus*) og Dværfalk (*Falco columbarius*). 14. august 1965 sås 1 Rørhøg (*Circus aeruginosus*) ved Harboøre.

Ringdue (*Columba palumbus*) og Tyrkerdue (*Streptopelia decaocto*) er hver iagttaget én gang, Gøg (*Cuculus canorus*) enkeltvis i august på tangen og Mursejler (*Apus apus*) en gang i samme måned.

Blandt spurvefuglene er den mest bemærkelsesværdige gæst Ringdroslen (*Turdus torquatus*), af hvilken der 23. april 1963 sås 3, den 18. april 1964 4, begge gange i Thyborøn by nær dæmningen.

Sjagger (*Turdus pilaris*): 2 på tangen en april dag, Sangdrossel (*Turdus philomelos*) op til 6–8 på tangen i april. Bjergirisk (*Carduelis flavirostris*) iagttoges 18. april 1964 i et antal af 20–30. Af Lille Korsnæb (*Loxia curvirostra*) sås enkelte på tangen i august 1963, og såvel Løvsanger (*Phylloscopus trochilus*) som Gransanger (*Phylloscopus collybita*) er set på træk.

Ynglefugle

Af de ynglende vadefugle er den mest karakteristiske den Store Kobbersnepe (*Limosa limosa*), af hvilken den formentlig yngler 3–4 par på Knopper og engene herop til. 24. april 1963 iagttoges således tilsammen 4 par på begge sider af Rønlandvejen.

Klyden (*Recurvirostra avosetta*) har åbenbart haft fremgang; i april 1963 sås 30, i april 1964 ca. 40 (svarende til 15 og 20 par), og i august 1962 ca. 100, i august 1963 ca. 300 og i august 1965 godt 400.

Stor Præstekrave og Rødben er almindelige ynglefugle, og måske yngler også både Ryle og Brushane. Lille Lappedykker (*Podiceps ruficollis*) blev set med unger i fyldgrav ved Harboøre august 1962, men har ikke ynglet her siden. Skeand (*Spatula clypeata*) forekommer parvis i fyldgravene, og forekomsten af 5 par Spidsand i Harboøre fjord den 23. april 1963 kunne tyde på ynglen. Gravanden ses mange steder parvis i sommertiden.

Tårnfalken (*Falco tinnunculus*) på Rønland-Knopper er eneste ynglende rovfugl.

Stormmåge (*Larus canus*), Sølvmåge (*Larus argentatus*) og Hættemåge (*Larus ridibundus*) forekommer i stort tal. Sandterne (*Gelochelidon nilotica*) er set enkelte gange, af Fjordterne (*Sterna hirundo*) er set 30 den 14. august 1965 og af Havterne (*Sterna paradisaea*) 200 den 16. august 1963. Flere par af Dværgerterne (*Sterna albifrons*) synes at yngle. Op til 200 Splitterner (*Sterna sandvicensis*) er set (14. august 1965).

Det skal nævnes, at der ved bredden af Harboøre fjord den 16. august 1963 blev fundet ialt 20 døde ternere, de fleste Splitterner, men desuden 3 Fjord- og 1 Havterne. Kun et par var skudt. Desværre blev fuglene ikke undersøgt, så det har ikke kunnet fastslås, om de er døde af forgiftning.

Nok 12–14 spurvefuglearter yngler i området, selv om der ikke findes ét træ og kun i Thyborøn by lidt buske.

Det er som rastplads for vade- og svømmefugle, at Harboøre-Thyborøn-området fortjener at blive kendt blandt ornithologer og bemærket også i europæisk sammenhæng.

SUMMARY IN ENGLISH

Some new roostplaces for migratory birds at the Limfjord, Northwest Jutland.

Three new areas for migratory birds at the western coast of Jutland are described. They are results from embankment-works, made by the Danish government's hydraulic department in the years 1949–57. The areas are lakes or fjords, two of them (Thyborøn fjord and Harboøre fjord) behind the 10 kilometers long embankment from Thyborøn to Harboøre, the third behind the 7 kilometers long embankment at Agger north of the Limfjord.

The muddy, shallow fjords are restplaces for

thousands of waders, ducks and geese in the autumn and hundreds in the spring. It is therefore proposed, that the areas are inserted on the International Wildfowl Research Bureau's map showing areas, which ought to be preserved on the routes used by migratory birds through Europe.

Rønland between the two southern fjords has recently been discovered as restplace for Pink-footed Goose (*Anser fabalis brachyrhynchus*).

LITTERATUR

BEJER-PETERSEN, B., 1963: Fuglelivet og kemisk insektbekæmpelse. – Feltornitologen 1963, **3**: 96.

CHRISTENSEN, NIELS HESSELBJERG, 1956: „Odinshanen (*Phalaropus lobatus* (L.)) og Thorshanens (*Phalaropus fulicarius* (L.)) forekomst i Dan-

mark. – Dansk Ornith. Foren. Tidsskr. **50**: 191–206.

THAMDRUP, H. M., 1965: Dansk natur og dansk vildt i internationalt perspektiv. – Dansk Vildtforskning 1964/65: 5–9.

Manuskriptet modtaget 23. november 1965.

Forfatterens adresse: Redaktionssekretær N. J. Tortzen, Højvænget 10, Herning.